

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

*Autentiškas vertimas
Vyriausybės kanceliarijos
Vyriausybės posėdžių skyrius
2024 07 16*

ANTRASIS SKYRIUS

BYLA E. L. prieš LIETUVĄ

(Peticija Nr. 12471/20)

SPRENDIMAS

3 straipsnis (procesiniai aspektai) • Neveiksmingas pareiškėjo argumentuotų skundų dėl seksualinės prievartos globos namuose tyrimas • Valdžios institucijų nenoras skirti teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizę • Aukštesniojo prokuroro ir dviejų instancijų nacionalinių teismų neveikimas, nenagrinėjant tokios ekspertizės būtinybės, nepaisant pareiškėjo argumentų šiuo klausimu

Parengta kanceliarijos. Teismui neprivaloma.

STRASBŪRAS

2024 m. balandžio 9 d.

Šis sprendimas taps galutinis pagal Konvencijos 44 straipsnio 2 dalį. Jame gali būti daromi redakcinio pobūdžio pataisymai.

Byloje E. L. prieš Lietuvą

Europos Žmogaus Teisių Teismas (Antrasis skyrius), posėdžiaujant kolegijai, sudarytai iš:

pirmininko Arnfinn Bårdsen,
teisėjų Jovan Ilievski,
Egidijaus Kūrio,
Pauliine Koskelo,
Frédéric Krenc,
Diana Sârcu,
Davor Derenčinović

ir skyriaus kanclerio Hasan Bakırcı,

atsižvelgdamas į:

peticiją (Nr. 12471/20) prieš Lietuvos Respubliką, kurią 2020 m. vasario 19 d. Teismui pateikė Lietuvos pilietis E. L. (toliau – pareiškėjas) pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 34 straipsnį;

sprendimą pranešti Lietuvos Vyriausybei (toliau – Vyriausybė) apie skundą, susijusį su Konvencijos 3 straipsniu, ir pripažinti likusią peticijos dalį nepriimtina;

sprendimą neatskleisti pareiškėjo vardo ir pavardės;

šalių pastabas;

po svarstymo uždaramame posėdyje 2024 m. kovo 12 d.

skelbia tą dieną priimtą sprendimą;

IVADAS

1. Byla susijusi su pareiškėjo skundu pagal Konvencijos 3 straipsnį dėl to, kad nacionalinės valdžios institucijos veiksmingai nevykdė savo pozityviųjų pareigų, susijusių su įtariamais seksualinės prievartos veiksmais pareiškėjo atžvilgiu.

FAKTAI

2. Pareiškėjas gimė 2006 metais ir gyvena Kauno rajono Šatijų kaime. Jam atstovavo Vilniuje praktikuojantis advokatas D. Povilius.
3. Vyriausybei atstovavo jos atstovė K. Bubnytė–Širmenė.
4. Bylos aplinkybės gali būti apibendrintos kaip išdėstyta toliau.

I. BYLOS APLINKYBĖS

5. 2012 m. birželio 26 d. teismo sprendimu pareiškėjo biologiniams tėvams S. M. ir A. L. buvo neterminuotai apribota tėvų valdžia. Tuo pačiu sprendimu pareiškėjo globėju nuo 2010 m. kovo 30 d. buvo paskirti Švč. Mergelės Marijos nekaltojo prasidėjimo seserų kongregacijos vaikų globos

namai „Šaltinėlis“ (toliau – globos namai). Jis taip pat buvo įrašytas į galimų įvaikinti vaikų sąrašą.

Pareiškėjas šiuose globos namuose gyveno nuo 2008 m. sausio mėn. iki 2008 m. vasario mėn., kai grįžo pas savo biologinius tėvus, ir vėliau nuo 2008 m. kovo mėn. iki 2013 m. gegužės mėn., kai išvyko atostogauti pas savo būsimą globėją V. T.

6. 2013 m. gruodžio 18 d. nutartimi Marijampolės rajono apylinkės teismas pareiškėjo globėja paskyrė V. T. ir berniuko nuolatinę gyvenamąją vietą nustatė V. T. gyvenamojoje vietoje. Teismas pažymėjo, kad pareiškėjas nuo 2013 m. vasario 1 d. palaikė ryšius su V. T., lankydavosi V. T. namuose, 2013 m. rugsėjo 1 d. pradėjo lankyti šalia jos namų esančią mokyklą ir palaikė gerus santykius su V. T. bei jos sugyventiniu G. B. Savo ruožtu V. T. atitiko visus globėjai keliamus kriterijus.

Globos namai visiškai pritarė pareiškėjo perdavimui V. T. globai.

7. 2018 m. lapkričio 26 d. Kauno policija, remdamasi Kauno vaiko teisių apsaugos skyriaus 2018 m. lapkričio 20 d. pranešimu, pradėjo ikiteisminį tyrimą dėl seksualinės prievartos mažamečio atžvilgiu (Baudžiamojo kodekso 150 straipsnio 4 dalis; žr. šio sprendimo 27 punktą). Vaikų teisių apsaugos skyrius rėmėsi pareiškimu, kurį gavo iš pareiškėjo globėjos V. T., kuriai pareiškėjas pasipasakojo, kad 2008–2013 m., jam gyvenant globos namuose, trys vyresni berniukai – A. K. (gimęs 1996 m.), K. S. (gimęs 1998 m.) ir A. D. (gimęs 1992 m.), taip pat gyvenę globos namuose, jį seksualiai prievartavo.

8. 2018 m. gruodžio 4 d. prokuroras kreipėsi į teismą dėl leidimo vieną mėnesį vykdyti E. telefonu perduodamos informacijos kontrolę – tuo metu, kai tariamai buvo įvykdyta nusikalstama veika, E. buvo globos namų direktorė. Pagrįsdamas prašymą, prokuroras rėmėsi V. T. parodymais, kuri nurodė, kad pareiškėjas jai pasakojo, jog jis pranešė E. apie prievartą, kai ji įvyko, ir kad E. nubaudė nusikaltusius vaikus neleisdama naudotis kompiuteriu, o pareiškėjui nupirko žaislą. V. T. teigė, kad ji kalbėjosi su E. telefonu, tačiau E. jai nieko nepasakojo, o pradėjo verkti.

Teismas prašymą dėl E. telefonu perduodamos informacijos kontrolės patenkino.

2019 m. sausio 7 d. prokuroras pateikė teismui prašymą pratęsti leidimą vykdyti E. telefonu perduodamos informacijos kontrolę. Prokuroras nurodė, kad E., A. K., K. S. ir A. D. buvo apklausti kaip specialieji liudytojai (žr. tolesnį šio sprendimo punktą). Vykdamas E. telefonu perduodamos informacijos kontrolę nustatyta, kad ji dažnai bendravo su A. K., K. S. ir A. D. – jų pokalbiai buvo šifruoti, jie pradėjo dažnai susitikinėti. Buvo planuojama pareiškėjo apklausa, ir šie specialieji liudytojai turėtų galimybę joje dalyvauti; atitinkamai specialieji liudytojai, išgirdę nukentėjusiojo parodymus, galėtų suderinti savo poziciją ir parodymus. Teismas prašymą dėl telefonu perduodamos informacijos kontrolės patenkino.

9. 2018 m. gruodžio 19 d. teismas taip pat patenkino prokuroro prašymą dėl A. K., K. S. ir A. D. telefonais perduodamos informacijos kontrolės. Nuo 2018 m. gruodžio 27 d. iki 2019 m. sausio 14 d. jie taip pat buvo apklausiami kaip specialieji liudytojai (Baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 dalis ir 82 straipsnio 3 dalis; žr. šio sprendimo 28 punktą) ir neigė dalyvavę pareiškėjo atžvilgiu atliekant kokius nors seksualinės prievartos veiksmus.

10. E., kaip specialioji liudytoja, buvo apklausta 2018 m. gruodžio 27 d. ir parodė, kad nuo 2010 m. liepos 16 d. buvo globos namų direktorė. Ji parodė, kad vieną kartą pareiškėjas jai pasakė, jog A. K. liepė jam atlikti veiksmą, kurį ji apibūdino kaip netinkamą, ir kad po to ji šia tema kalbėjosi su A. K., kuris to nei patvirtino, nei neigė; vėliau E. pasakė A. K., kad tokie liepimai yra netinkami. Tai buvo viskas. V. T. tapus pareiškėjo globėja, E. per kelerius metus kelis kartus su ja kalbėjosi apie tai, kaip pareiškėjui sekasi, ir jokių kaltinimų nebuvo pareikšta.

11. 2019 m. sausio mėn. tyrėjas kreipėsi į Vaikų, nukentėjusių nuo seksualinės prievartos, pagalbos centrą „Užuovėja“ (toliau – Pagalbos vaikams centras) su prašymu priimti pareiškėją, kad jam būtų atliktas psichologinis vertinimas ir suteikta psichologinė pagalba.

Pareiškėjas, lydimas globėjos V. T., 2019 m. sausio 15–18 d. buvo apgyvendintas Pagalbos vaikams centre ir apžiūrėtas psichologės, kuriai pasakė, kad „tai įvyko seniai, kai dar gyvenau globos namuose“. Remdamasi tyrimo rezultatais, psichologė tuomet parengė nepilnamečio, galimai nukentėjusio nuo seksualinės prievartos, įvertinimo išvadą, kurioje teigiama, kad tam tikros pareiškėjo reakcijos gali būti siejamos su intymiais trauminiais patyrimais ir kad „surinktos medžiagos (spontaniškai išsakomų užuominų apie galimą prievartą, jas lydinčių intensyvių nerimo reakcijų ir susirūpinimo lytiškumu) pakanka pagrįstai prielaidai apie galimai patirtą seksualinę prievartą“.

12. 2019 m. sausio mėn. tyrėjas taip pat kreipėsi į Valstybinę teismo medicinos tarnybą dėl pareiškėjo medicininės apžiūros, siekiant įvertinti, ar jis patyrė kokių nors fizinių sužalojimų, galinčių įrodyti, kad su juo buvo atlikti prievartiniai lytiniai santykiai analiniu būdu.

13. 2019 m. sausio 16 d. pareiškėjas buvo apklaustas ikiteisminio tyrimo teisėjo, taip pat dalyvaujant prokurorui, advokatui, Pagalbos vaikams centro psichologui, vaikų teisių apsaugos skyriaus atstovui ir V. T. Pareiškėjas, kuriam tuo metu buvo 12 metų, parodė, kad kartą globos namuose K. S. jį išprievartavo analiniu būdu, kad kiti du berniukai A. K. ir A. D. tik žiūrėjo, o vienas iš jų juokėsi, ir kad pareiškėjui vėliau papasakojus vienuolei (t. y. globos namų direktorei E.), kas atsitiko, ji jam pasakė „užteks“ ir nupirko jam didelį raudoną žaislinį automobilį.

II. KAUNO APYGARDOS PROKURORO NUTARIMAS

14. 2019 m. balandžio 26 d. Kauno apygardos prokuratūra ikiteisminį tyrimą nutraukė, nusprendusi, kad nusikalstama veika nepadaryta. Siekiant nustatyti reikšmingas aplinkybes, buvo apklausta pareiškėjo globėja V. T., kuri perpasakojo vaiko pasakojimą, kad globos namuose ji seksualiai prievartavo kiti vaikai. Pareiškėją apklausė ikiteisminio tyrimo teisėjas, padedamas psichologo. Pareiškėjas nurodė, kad kartą buvo seksualiai išprievartautas ir kad apie tai pasakė globos namų direktorei. Psichologijos specialistų išvadoje taip pat nurodyta, kad negalima atmesti prielaidos apie patirtą seksualinę prievartą; kartu šie duomenys buvo pakankamas pagrindas pradėti baudžiamąjį procesą, siekiant nustatyti, ar buvo padaryta nusikalstama veika ir galimus kaltininkus.

15. Šiuo tikslu buvo nustatyti ir apklausti beveik visi galimi liudytojai, gyvenę ar dirbę globos namuose arba kitaip susiję su tiriamu įvykiu, tačiau nė vienas iš jų nepateikė jokios informacijos dėl pareiškėjo seksualinio prievartavimo. Nukentėjusysis (t. y. pareiškėjas) įvardino konkrečius asmenis – K. S., A. K. ir A. D. – kurie jį seksualiai prievartavo arba buvo kaip nors su tuo susiję, ir teigė, kad apie tai pranešė E., turėjusiai pareigą užtikrinti globos namų gyventojams saugią aplinką, todėl šių keturių asmenų veiksmai galėjo būti nusikalstami. Vis dėlto nebuvo pakankamo pagrindo pareikšti įtarimus, ir kai šie keturi asmenys buvo apklausti kaip „specialieji liudytojai“, jie neigė prieš pareiškėją buvus seksualinę prievartą. Jų parodymams patikrinti buvo taikytos procesinės priemonės: apklausti liudytojai ir atlikti kiti procesiniai veiksmai, tačiau duomenų, kurie patvirtintų, kad pareiškėjas buvo seksualiai prievartautas arba kad keturi specialieji liudytojai vengė atskleisti tam tikras aplinkybes, nebuvo gauta. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į medicinos specialisto išvadą (žr. šio sprendimo 12 punktą), kurioje nurodyta, kad nebuvo jokių objektyvių įrodymų, jog su pareiškėju buvo atlikti lytiniai santykiai analiniu būdu, kaip jis teigė. Medicinos specialisto išvadoje teigiama, kad pareiškėjo tuštinimosi sutrikimai buvo funkcinio pobūdžio, t. y. juos sukėlė fiziologiniai ir psichologiniai veiksniai arba socialinis stresas. Dėl jų psichologijos specialistė (žr. šio sprendimo 11 punktą) nurodė, kad pareiškėjo reakcijos galėjo būti susijusios su sunkiais, realiais trauminiais patyrimais – tai galėjo būti sunkios patirtys jo šeimoje arba santykiai su biologiniais tėvais ar su globėjos šeima. Be to, iš vaikų teisių apsaugos skyriaus pateiktos informacijos matyti, kad pareiškėjui nuo 2009 m. gegužės mėn. savaitgaliais buvo leista svečiuotis pas savo biologinius tėvus, tačiau po to išryškėjo berniuko sveikatos problemos, susijusios su tuštinimusi, todėl 2009 m. lapkričio mėn. buvo priimtas sprendimas rekomenduoti neleisti jam lankytis pas savo biologinius tėvus.

16. Atsižvelgdamas į šias aplinkybes, prokuroras nusprendė, kad nebuvo pagrindo psichologijos specialistės išvadas laikyti nenuginčijamomis ar patvirtinančiomis pareiškėjo teiginius, ypač atsižvelgiant į tai, kad jos buvo

tikimybinio pobūdžio ir suformuluotos kaip prielaidos. V. T. parodymai buvo pagrįsti pareiškėjo pasakojimu, o be jų nebuvo nustatyta jokių objektyvių duomenų dėl galimai nusikalstamos veikos.

Tyrimo metu taip pat nesurinkta jokių duomenų, kuriais remiantis būtų galima nustatyti, kad tuometinė globos namų direktorė E. padarė pažeidimų, susijusių su tariama seksualine prievarta. Atsižvelgiant į tai, kad tyrimo metu nenustatyta seksualinės prievartos įrodymų, nebuvo galima nustatyti aplaidžių E. veiksmų ar dėl jų kylančių pasekmių.

Apibendrinant, įvertinęs visą ikiteisminio tyrimo medžiagą, prokuroras manė, kad galima teigti, jog konkrečių duomenų apie draudžiamus lytinius santykius ar tvirkinimą nebuvo gauta. Taip pat nebuvo nustatytas ir netinkamas tarnybos pareigų atlikimas, todėl baudžiamasis procesas turėjo būti nutrauktas, nes nenustatyta nusikalstamos veikos požymių.

III. VYRIAUSIOJO PROKURORO NUTARIMAS

17. 2019 m. gegužės 10 d. pareiškėjas, atstovaujamas globėjos V. T., prokuroro nutarimą apskundė, teigdamas, kad ikiteisminis tyrimas nebuvo išsamus ir kad nebuvo nustatytos visos reikšmingos aplinkybės. Pareiškėjo nuomone, bylos medžiagoje yra „aiškių įrodymų“, kad prieš jį buvo įvykdyta seksualinė prievarta: tai patvirtina jo paties parodymai (ikiteisminio tyrimo teisėjui; žr. šio sprendimo 13 punktą), V. T. parodymai per apklausą ir psichologės išvada (žr. šio sprendimo 11 punktą), kurioje patvirtinta, kad pareiškėjo teiginiai apie patirtą seksualinę prievartą pagrįsti. Pareiškėjas citavo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką (nutartis Nr. 2K-205/2013, Nr. 2K-323/2013 ir Nr. 2K-294-648/2017), kad seksualinės prievartos prieš mažamečius bylų specifika yra ta, kad paprastai liudytojų nebūna, o svarbiausi įrodymai tokiose bylose yra teismo psichologijos ir psichiatrijos specialistų išvados bei duomenys, taip pat daiktiniai įrodymai ir (kaip išvestiniai įrodymai) asmenų, kurie bendravo su mažamečiu ir kuriems mažametis pasakojo apie patirtą seksualinę prievartą, parodymai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad mažamečio parodymai neturėtų būti vertinami pernelyg griežtai ir kategoriškai, nes tam tikrus prieštaravimus jo parodymuose gali lemti (mažamečio) amžius, nepakankama socialinė ar psichologinė branda arba patirtas šokas. Pareiškėjas pabrėžė, kad jo atveju buvo visų trijų rūšių įrodymai (jo paties parodymai, išvestiniai įrodymai – asmenų, kuriems jis pasakė apie patirtą seksualinę prievartą, parodymai ir psichologo įvertinimas). Tai, kad iki to laiko nebuvo paskirta išsami teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizė, aiškiai rodo, kad ikiteisminis tyrimas nebuvo atliktas išsamiai ir nebuvo nustatytos visos reikšmingos aplinkybės. Tai prieštaravo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikai analogiškose bylose.

18. Pareiškėjas taip pat nurodė, kad nutarimas nutraukti baudžiamąjį procesą iš esmės priimtas remiantis tik asmenų, kurie turėjo būti įtariami

padarę nusikaltimą prieš jį, ir asmenų, kurių atsakomybėje jis buvo ir kurie turėjo užkirsti seksualinę prievartą jo atžvilgiu, jei būtų tinkamai atlikę savo pareigas, parodymais. Šie asmenys turėjo aiškų ir tiesioginį motyvą slėpti su nusikaltimu susijusias aplinkybes, duoti tiesos neatitinkančius parodymus ir neigti, kad buvo įvykdyta seksualinė prievarta. Tokių asmenų parodymai negali būti pagrindu priimti sprendimą nutraukti baudžiamąjį tyrimą.

19. Galiausiai pareiškėjas teigė, kad nutarime nutraukti ikiteisminį tyrimą buvo paminėtos ne visos V. T. parodymuose apibūdintos aplinkybės. Taip pat šiame nutarime neatsispindėjo visos aplinkybės, tiesiogiai parodančios globos namų darbuotojų elgesį paaiškęs, jog pareiškėjas patyrė seksualinę prievartą, bei patvirtinančios darbuotojų siekį nusišalinti šį faktą. Taigi prokuroro nutarime buvo remtasi tik tomis aplinkybėmis, kurios jam neprieštaravo, ignoruojant kitas reikšmingas aplinkybes, todėl jis buvo nepagrįstas.

20. 2019 m. gegužės 28 d. Kauno apygardos prokuratūros Kauno apylinkės prokuratūros vyriausiasis prokuroras pareiškėjo skundą atmetė, konstatuodamas, kad žemesnysis prokuroras išsamiai išnagrinėjo visas reikšmingas bylos aplinkybes, todėl sprendimas buvo teisėtas ir pagrįstas. Buvo atlikti visi būtini ir galimi tyrimo veiksmai. Buvo apklausta dauguma asmenų, atitinkamu metu gyvenusių ar dirbusių globos namuose, tačiau jokios informacijos dėl tariamo pareiškėjo seksualinio prievartavimo nebuvo gauta. Liudytoja E., kuri nuo 2010 m. liepos 16 d. dirbo globos namų direktore ir kuriai pareiškėjas teigė pasakęs apie nusikaltimą, kategoriškai paneigė jo parodymus. Ji teigė, kad raudoną žaislinį automobilį jam padovanojo krikštynų proga, o ne dėl to, kad jis tylėtų, ir savo teiginiais pagrįsti pateikė nuotraukas. Tyrimo metu buvo vykdoma E., K. S., A. K. ir A. D. telefonais perduodamos informacijos kontrolė, tačiau jokios reikšmingos informacijos neaptikta. Vyriausiasis prokuroras taip pat rėmėsi *in dubio pro reo* ir nekaltumo prezumpcijos principais: surinkti įrodymai neleido padaryti neabejotinos ir kategoriškos išvados, kad pareiškėjo atžvilgiu buvo padarytas nusikaltimas. Taigi pareiškėjo tvirtinimas, kad tyrimas nebuvo išsamus ir kad procesiniai veiksmai nebuvo atlikti, laikytini nepagrįstais ir deklaratyviais. Vadovaujantis Baudžiamojo proceso kodekso 178 straipsniu, būtent prokuroras turėjo nuspręsti, kokius procesinius veiksmus atlikti – proceso šalių pozicijos šiuo klausimu prokurorui nebuvo privalomos. Vyriausiasis prokuroras padarė išvadą, kad nagrinėjamoje byloje:

„prokuroras ėmėsi visų įstatymo numatytų priemonių kilusioms abejonėms ir prieštaravimams pašalinti, tačiau, išnaudojus visas procesines galimybes, to padaryti nepavyko“.

IV. KAUNO APYLINKĖS TEISMAS

21. 2019 m. birželio 11 d. pareiškėjas šį nutarimą apskundė Kauno apylinkės teismui – šį kartą per savo globėją V. T. Jam taip pat atstovavo advokatas D. P. Pareiškėjas prašė ikiteisminį tyrimą atnaujinti.

Pareiškėjas pakartojo savo argumentą, kad buvo būtina atlikti išsamią teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizę (žr. šio sprendimo 17 punktą). Jis taip pat pabrėžė, kad nutarime nutraukti ikiteisminį tyrimą konkrečiai nurodyta, kad, apklausus daugumą asmenų, atitinkamu metu gyvenusių ar dirbusių globos namuose, jokios informacijos dėl tariamo pareiškėjo seksualinio prievartavimo nebuvo gauta. Pareiškėjas darė prielaidą, kad didžioji dalis apklaustų asmenų buvo tie, kurie buvo atsakingi už jo saugumo užtikrinimą globos namuose, arba tie, kurie galėjo būti įtariamais padarę nusikaltimą. Atitinkamai jis teigė, kad nereikėjo tikėtis iš tokių asmenų gauti svarbios informacijos, ir kad jiems to nepadarius, ikiteisminis tyrimas neturėjo būti baigtas. Jis taip pat teigė, kad, vadovaujantis tokia logika, būtų galima sėkmingai ištirti tik tuos nusikaltimus, kuriuose įtariamieji prisipažįsta, o priešingu atveju ikiteisminį tyrimą reikėtų nutraukti, kaip ir atsitiko pareiškėjo atveju. Vėlgi, kaip pabrėžė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „seksualinės prievartos prieš mažamečius bylų specifiška yra ta, kad paprastai tokios prievartos liudytojų nebūna. <...>“ Liudytojų nebuvimas, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomone, tikrai nėra pagrindu netirti tokių bylų ir neperduoti jų į teismą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat aiškiai yra nurodęs, ko reikia tokiose bylose, siekiant suformuoti pakankamą įrodymų visumą. Prokurorų nenoras tai atlikti negalėjo būti laikomas pagrįstu ir teisėtu.

22. 2019 m. liepos 3 d. Kauno apylinkės teismas pareiškėjo skundą atmetė. Teismas nenagrinėjo jo argumento, kad jo byloje buvo būtina atlikti išsamią teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizę. Teismas nusprendė, kad prokuroras turėjo teisę nuspręsti, ar byloje esantys įrodymai leidžia daryti išvadą, kad buvo padarytas nusikaltimas. Apylinkės teismas taip pat nurodė, kad ikiteisminio tyrimo teisėjas galėjo įvertinti ar ikiteisminis tyrimas buvo atliktas išsamiai, tačiau jis negalėjo nurodyti prokurorui atlikti konkrečius procesinius veiksmus, nes prokuroras turėjo savarankiškai vykdyti tyrimo priežiūrą. Taip pat buvo pažymėta, kad procesiniai veiksmai turi būti tikslingi.

23. Pareiškėjo byloje teismas visiškai sutiko su prokurorų išvada, kad nebuvo objektyvių įrodymų, jog buvo padarytas nusikaltimas. Teismo nuomone, atlikus visus būtinus ikiteisminio tyrimo veiksmus, taip pat apklausus beveik visus atitinkamu laikotarpiu globos namuose gyvenusius ir dirbusius asmenis, objektyvių įrodymų, išskyrus mažamečio nukentėjusiojo parodymus, „kurie be visa ko nėra pakankamai detalūs ir konkretūs“, kad buvo padarytas Baudžiamojo kodekso 150 straipsnio 4 dalyje numatytas nusikaltimas, nebuvo gauta. Teismas konstatavo:

„Prokuroras ėmėsi visų įstatymo numatytų priemonių ikiteisminio tyrimo metu kilusioms abejonėms ir prieštaravimams pašalinti, tačiau ir išnaudojus visas procesines galimybes, to padaryti nepavyko.“

24. Dėl aplinkybių medicinos specialisto išvadoje (žr. šio sprendimo 12 punktą) nurodyta, kad nebuvo objektyvių įrodymų, jog su pareiškėju buvo atlikti lytiniai santykiai analiniu būdu. Nors buvo apklausti konkretūs asmenys – K. S., A. K. ir A. D., kuriuos pareiškėjas įvardijo kaip jį seksualiai prievartavusius arba kaip su tuo susijusius, ir E., kuriai apie tai pranešė, jie neigė prieš pareiškėją buvusią seksualinę prievartą. Įrodymų, paneigiančių jų parodymus, nebuvo. Be to, byloje nebuvo pakankamai informacijos, leidžiančios teigti, kad pareiškėjas patyrė seksualinę prievartą arba kad šie specialieji liudytojai sakė netiesą. Ta aplinkybė, kad dėl galimai padaryto nusikaltimo buvo kreiptasi praėjus gana ilgam laikui, apsunkino įrodymų rinkimą, nes nukentėjusysis negalėjo tiksliai apibūdinti galimai atliktų veiksmų pobūdžio ir intensyvumo, o kiti proceso dalyviai negalėjo tiksliai ir išsamiai papasakoti visų ikiteisminiam tyrimui reikšmingų aplinkybių. Remiantis ikiteisminio tyrimo metu surinkta medžiaga buvo padaryta išvada, kad nebuvo pagrindo remtis vien tik nukentėjusiojo ir jo globėjos V. T., kuri apie galimai seksualinę prievartą sužinojo tik iš nukentėjusiojo ir tik praėjus nemažai laiko, parodymais. Byloje nebuvo kitų įrodymų, galinčių neginčijamai patvirtinti, kad buvo padaryta BK 150 straipsnio 4 dalyje numatyta nusikalstama veika. Ikiteisminis tyrimas negalėjo būti grindžiamas prielaidomis ar spėjimais.

V. KAUNO APYGARDOS TEISMAS

25. 2019 m. liepos 18 d. pareiškėjas dar kartą apskundė nutarimą nutraukti tyrimą. Jam atstovavo jo globėja V. T., kuri veikė per advokatą V. P., ir pakartojo pirmiau minėtus argumentus dėl būtinybės skirti išsamią teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizę (žr. šio sprendimo 17 punktą) ir kitus pirmosios instancijos teismui pateiktus argumentus (žr. šio sprendimo 18 ir 19 punktus). Pareiškėjas taip pat pabrėžė (paryškintu šriftu), kad pirmosios instancijos teismas iš vis nepasisakė dėl būtinybės skirti teismo ekspertizę, nepaisant aiškios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicijos dėl tokių teismo ekspertizių būtinumo ir nepaisant to, kad pareiškėjo skunduose buvo konkrečiai pažymėta, jog ikiteisminį tyrimą atlikę prokurorai vengė net aptarinėti, ar turėtų būti skirta teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizė.

26. 2019 m. rugpjūčio 27 d. galutine nutartimi Kauno apygardos teismas pareiškėjo skundą atmetė, palikdamas galioti žemesniosios instancijos teismo nutartį. Teismas nusprendė, kad nutarimas nutraukti ikiteisminį tyrimą buvo pagrįstas, kad prokurorai surinko ir įvertino visą procesiniam sprendimui priimti reikalingą informaciją ir kad „kitų pareiškėjo pageidaujamų procesinių veiksmų atlikimas būtų betikslis ir reikšmingesnės informacijos

nesuteiktų“, tačiau aiškiai nepasisakė dėl jo argumento, kad turėjo būti atlikta teismo ekspertizė.

BYLAI REIKŠMINGA TEISĖ IR PRAKTIKA

27. Tiek, kiek svarbu šioje byloje, Baudžiamajame kodekse nustatyta:

150 straipsnis. Seksualinis prievartavimas

„1. Tas, kas tenkino lytinę aistrą su žmogumi prieš šio valią analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu panaudodamas fizinį smurtą ar grasindamas tuoj pat jį panaudoti, ar kitaip atimdamas galimybę priešintis, ar pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusio asmens būkle,

baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu iki septynerių metų.

<...>

4. Tas, kas šio straipsnio 1 dalyje numatytus veiksmus atliko mažamečiui asmeniui,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki trylikos metų.“

28. Tiek, kiek svarbu šioje byloje, Baudžiamojo proceso kodekse nustatyta:

80 straipsnis. Aplinkybės, dėl kurių asmenys negali būti apklausiami kaip liudytojai

„Kaip liudytojas negali būti apklausiamas:

1) asmuo, kuris gali duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, išskyrus atvejus, kai jis sutinka duoti tokius parodymus, taikant šio Kodekso 82 straipsnio 3 dalyje numatytus liudijimo ypatumus; <...>“

82 straipsnis. Liudijimo ypatumai

„<...>

3. Asmuo, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, turi teisę apklausos metu turėti įgaliotąjį atstovą, reikalauti būti pripažintas įtariamuoju. <...>“

89 straipsnis. Specialistas

„1. Specialistas yra reikiamų specialių žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą arba paaiškinimus jo kompetencijos klausimais <...>“

208 straipsnis. Ekspertizės skyrimo pagrindai

„Ekspertizė skiriama tais atvejais, kai ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas nusprendžia, jog nusikalstamos veikos aplinkybėms nustatyti būtina atlikti specialų tyrimą, kuriam reikalingos mokslo, technikos, meno ar kitos specialios žinios.“

209 straipsnis. Ekspertizės skyrimo tvarka

„1. Prokuroras, pripažinęs būtinumą skirti ekspertizę, raštu apie tai praneša įtariamajam, jo gynėjui ir kitiems ekspertizės rezultatais suinteresuotiems proceso dalyviams ir nurodo terminą, per kurį šie asmenys gali pateikti prašymus dėl klausimų ekspertui, dėl konkretaus eksperto skyrimo ir pateikti papildomą medžiagą ekspertizei <...>“

29. Kaip apibūdinta Vyriausybės, Teismo ekspertizės rūšių sąrašė ir teismo ekspertizės rūšių sąrašė nurodytų ekspertizės rūšių sprendžiamuose uždaviniuose, patvirtintuose Teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybos 2018 m. rugsėjo 6 d. sprendimu Nr. KT-40, nurodyta, kad baudžiamajame procese atliekant teismo psichiatrijos ekspertizę nepilnamečiams, be kita ko, atliekamos šios užduotys: i) įvertinti nepilnamečio asmens dabartinę psichikos būseną ir gebėjimą dalyvauti teismo procese; ir ii) įvertinti nukentėjusio nepilnamečio psichikos būseną, gebėjimą duoti adekvačius parodymus bei jo sveikatos sutrikdymo mastą. Baudžiamajame procese, atliekant teismo psichologijos ekspertizę nepilnamečiams, taip pat atliekamos šios užduotys: i) įvertinti nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo asmens gebėjimą, atsižvelgiant į amžių, protinio išsivystymo lygį, emocinę būklę ir individualius psichologinius ypatumus bei situacines aplinkybes, adekvačiai suvokti reikšmingas bylai aplinkybes ir duoti apie tai paaiškinimus; ir ii) įvertinti nepilnamečio nukentėjusiojo asmens gebėjimą, atsižvelgiant į jo amžių, intelektinių gebėjimų lygį, emocinės būklės ir individualius psichologinius ypatumus, suprasti su juo atliktų veiksmų pobūdį ir reikšmę bei galimybę pasipriešinti.

30. Kiek tai svarbu šioje byloje, Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos prieš juos (toliau – Lansarotės konvencija), kuri Lietuvoje įsigaliojo (Lietuvos buvo ratifikuota) 2010 m. liepos 1 d., VII skyriuje dėl tyrimo, baudžiamojo persekiojimo ir procesinės teisės nustatyta:

30 straipsnis. Principai

„1. Kiekviena Šalis imasi būtinų teisėkūros ar kitų priemonių, siekdama užtikrinti, kad tyrimas ir baudžiamosios bylos nagrinėjimas būtų vykdomi atsižvelgiant į vaiko interesus ir gerbiant jo teises.

2. Kiekviena Šalis turi taikyti aukas apsaugančius metodus, užtikrindama, kad tyrimai ir baudžiamosios bylos nagrinėjimas nepadidintų vaiko patirtos traumos ir kad įvykdžius baudžiamąjį teisingumą būtų suteikta pagalba, kai to reikia.

3. Kiekviena Šalis užtikrina, kad tyrimams ir baudžiamosios bylos nagrinėjimui būtų teikiama pirmenybė ir jie būtų atliekami be nepagrįsto vilkinimo. <...>“

35 straipsnis. Vaiko apklausos

„1. Kiekviena Šalis imasi būtinų teisėkūros ar kitų priemonių siekdama užtikrinti, kad:

a. vaiko apklausos vyktų be nepagrįsto atidėliojimo, kompetentingoms institucijoms gavus pranešimą apie faktus;

- b. vaiko apklausos vyktų, kai būtina, šiam tikslui įrengtose arba pritaikytose patalpose;
- c. vaikas būtų apklausiamas šiam tikslui parengtų specialistų;
- d. jei įmanoma ir jei tinkama, visas vaiko apklausas vykdytų tie patys asmenys;
- e. apklausų būtų kuo mažiau ir jos būtų atliekamos tik tuomet, kai tai tikrai būtina nagrinėjant baudžiamąją bylą;
- f. vaiką galėtų lydėti jo teisinis atstovas arba, jei tinkama, jo pasirinktas suaugęs asmuo, nebent dėl to asmens priimtas pagrįstas priešingas sprendimas. <...>“

TEISĖ

I. TARIAMAS KONVENCIJOS 3 STRAIPSNIO PAŽEIDIMAS

31. Pareiškėjas skundėsi pagal Konvencijos 3 straipsnį, kad nacionalinės valdžios institucijos veiksmingai nevykdė savo pozityviųjų pareigų, susijusių su tariamais seksualinės prievartos prieš jį veiksmais. Šioje nuostatoje nurodyta:

„Niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį <...>.“

A. Priiimtinas

1. Šalių argumentai

32. Vyriausybė teigė, kad skundas buvo akivaizdžiai nepagrįstas. Pareiškėjas su tuo nesutiko.

2. Teismo vertinimas

33. Teismas pažymi, kad šis skundas nėra akivaizdžiai nepagrįstas ar nepriimtinas kokių nors kitu pagrindu, nurodytu Konvencijos 35 straipsnyje. Taigi jis turi būti pripažintas priimtinu.

B. Esmė

1. Šalių argumentai

(a) Pareiškėjas

34. Pareiškėjas skundėsi, kad Lietuvos valdžios institucijos veiksmingai nevykdė savo pozityviųjų pareigų, susijusių su įtariamais seksualinio smurto prieš jį veiksmais.

35. Pareiškėjas teigė, kad nepaisant sistemingos, nuoseklios ir apibendrintos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicijos dėl teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizių išvadų reikšmės ir būtinumo bylose, susijusiose su galima seksualine prievarta prieš mažamečius, ir to, kad,

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomone, teismo ekspertų išvados tokiose bylose yra vienas svarbiausių įrodymų, taip pat Lietuvos Aukščiausiojo Teismo aiškaus nurodymo, kad tokie įrodymai (teismo ekspertizių išvados) turi būti surinkti, Vyriausybė siekė paneigti tokių ekspertizių išvadų reikšmę. Siekdama sumenkinti teismo ekspertizės išvadų reikšmę įrodymams, Vyriausybė įrodinėjo, kad tokiomis ekspertizėmis siekiama tik nustatyti esamą tiriamojo psichikos ir psichologinę būklę: ar jis galėjo suprasti su juo atliekamų veiksmų prasmę ir priešintis, ar galėjo apie šias aplinkybes duoti adekvačius parodymus. Tačiau Vyriausybė nenurodė kitų tokių išvadų tikslų. Iš tiesų teismo ekspertizės galėtų atsakyti ir į daugelį kitų tokių bylų tyrimui svarbių klausimų, taip pat ar prieš vaiką įvykdyta seksualinė prievarta sukėlė psichologinį ar psichiatrinį sveikatos sutrikimą ir ar minėtas sutrikimas gali būti siejamas su konkrečiu seksualinės prievartos vykdytoju.

Pareiškėjas teigė, kad teismo medicinos išvadose pateikti aiškūs ir objektyvūs padarytų nusikaltimų įrodymai. Šios išvados, kartu su kitais įrodymais, atitiko paties nukentėjusiojo parodymus ir sudarė pagrindą ne tik baudžiamajam tyrimui, bet vėlesniems apkaltinamiesiems nuosprendžiams. Pasak pareiškėjo, šią aplinkybę ne kartą pabrėžė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (nurodytos kelios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose dėl seksualinės prievartos, taip pat tais atvejais, kai nukentėjusieji buvo nepilnamečiai: nutartys Nr. 1A-27-300/2015, Nr. 1-20-581/2016, Nr. 1A-88-483/2017 ir Nr. 1-116-966/2018).

36. Pareiškėjas taip pat skundėsi, kad, nepaisant Pagalbos vaikams centro psychologės išvadų, jog jo reakcijos rodė, kad jis galbūt patyrė seksualinę prievartą, prokuroras, kuris nebuvo nei specialistas, nei ekspertas, savo nuožiūra nusprendė, kad vaiko būklė įvykio metu nebuvo akivaizdžiai trauminė (žr. šio sprendimo 15 punktą). Be to, ikiteisminio tyrimo institucijos, nusprendusios, kad psychologės išvados nebuvo pakankamai pagrįstos, nors psichologė nurodė, jog buvo požymių, kad pareiškėjas patyrė seksualinę prievartą, ne tik atsisakė toliau tirti šios išvados pagrįstumą, siekiant ją patvirtinti arba paneigti (atliekant teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizę), bet ir apskritai nutraukė tyrimą.

37. Pareiškėjas taip pat teigė, kad Vyriausybės argumentas, jog nei jis, nei jo atstovai nesikreipė dėl teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizės (žr. šio sprendimo 41 punktą *in fine*), yra netinkamas. Prieš priimant nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą, pareiškėjas ir jo atstovai nežinojo, kad tyrimas bus nutrauktas ar kad minėta teismo ekspertizė nebus atlikta. Nepaisant to, pareiškėjas jau pirmajame procesiniame dokumente, skųsdamas nutarimą nutraukti tyrimą, pabrėžė tokios teismo ekspertizės būtinybę.

38. Nors Vyriausybė savo pastabose rėmėsi keliais Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimais dėl teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertų ekspertizių nebūtinumo (baudžiamosios bylos Nr. 2K-107/2012 ir Nr. 2K-370/2014, žr. šio sprendimo 42 punktą), šie pavyzdžiai šiuo atveju nebuvo reikšmingi, nes tose baudžiamosiose bylose teismai nekvestionavo

nukentėjusiųjų parodymų patikimumo. Kitaip tariant, byloje, kuriomis rėmėsi Vyriausybė, teismui byloje jau esančių įrodymų pakako konstatuoti, jog buvo padarytas nusikaltimas, ir nustatyti kaltinamojo kaltę, todėl teismas nematė būtinybės papildomiems įrodymams, kuriuos galima gauti atlikus teismo ekspertizę. Pareiškėjo atveju, priešingai, ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas dėl to, kad nebuvo surinkta pakankamai įrodymų, o tai savaime reiškė, kad reikiamų įrodymų turėjo būti ieškoma atliekant teismo medicinos ekspertizę.

(b) Vyriausybė

39. Vyriausybė teigė, kad ji įvykdė savo pozityviasias procesines pareigas pagal Konvencijos 3 straipsnį. Ikiteisminis tyrimas buvo pradėtas nedelsiant, atitinkami asmenys buvo apklausti, medicinos specialisto ir psichologijos specialisto išvados gautos, asmenims, kurie galimai padarė nusikaltimą arba apie jį žinojo, buvo taikyta procesinė prievartos priemonė. Nepaisant to, prokurorui ėmusis visų įstatyme nustatytų priemonių, nebuvo surinkta jokių objektyvių nusikalstamos veikos padarymą patvirtinančių duomenų, išskyrus paties pareiškėjo parodymus, kurie nebuvo pakankamai išsamūs ir konkretūs.

40. Dėl pareiškėjo skundo, kad prieš priimant nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą nebuvo paskirta teismo medicinos ekspertizė, Vyriausybė rėmėsi Baudžiamojo proceso kodekso 208 straipsniu (žr. šio sprendimo 28 punktą). Ji taip pat rėmėsi Teismo ekspertizės rūšių sąrašu ir teismo ekspertizės rūšių sąraše nurodytų ekspertizės rūšių sprendžiamais uždaviniais (žr. šio sprendimo 29 punktą).

41. Vyriausybė taip pat pažymėjo, kad prireikus teismo ekspertizę buvo galima skirti bet kuriuo ikiteisminio tyrimo metu. Baudžiamojo proceso kodekso 209 straipsnis prokurorui suteikė teisę, bet ne pareigą prašyti ikiteisminio tyrimo teisėjo paskirti teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizę. Šiuo atžvilgiu Vyriausybė pažymėjo, kad ikiteisminio tyrimo metu pareiškėjas jokio motyvuoto prašymo dėl teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizės būtinumo nepateikė.

42. Vyriausybės teigimu, nacionalinių teismų praktikoje seksualinės prievartos prieš vaikus byloje iš esmės nebuvo nurodymų dėl būtinos (privalomos) teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizės skyrimo. Pavyzdžiui, byloje Nr. 2K-107/2012 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikėsi nuomonės, kad specialistų ir ekspertų žinias baudžiamajame procese būtina pasitelkti tuo atveju, kai be jų būtų neįmanoma nustatyti bylai reikšmingų aplinkybių. Šiuo konkrečiu atveju nebuvo būtinybės tenkinti apelianto (nuteistojo) prašymo skirti nukentėjusiosios ekspertizę, nes žemesniosios instancijos teismams, vertinant bylos aplinkybes, nekilo abejonių dėl nukentėjusiosios parodymų patikimumo.

Kitoje byloje Nr. 2K-370/2014 nuteistasis skundėsi, kad, be kita ko, jo prašymas skirti išsamią teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizę nukentėjusiosioms, siekiant nustatyti, kaip jos suvokia jo veiksmų pobūdį ir

prasmę bei įvertinti [jų] parodymų patikimumą, buvo patenkintas tik apeliacinės instancijos teisme. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad Baudžiamojo proceso kodeksas neįpareigoja teismų tenkinti visus proceso dalyvių prašymus ir pageidavimus, įskaitant prašymus skirti ekspertizes. Tokie prašymai turi būti tenkinami jei yra tikimybė, kad juos patenkinus gali būti gauti nauji, bylos išsprendimui reikšmingi duomenys ar išsamiau nustatytos aplinkybės.

43. Vyriausybė teigė, kad psichologijos specialistės išvada buvo pakankamai išsami ir reikšminga ikiteisminiam tyrimui; be to, ją parengė kvalifikuota psichologė, turinti darbo su mažamečiais patirties ir specialistės statusą pagal Baudžiamojo proceso kodekso 89 straipsnį. Šią išvadą prokuroras įvertino atsižvelgdamas į kitus ikiteisminiame tyrime surinktus įrodymus. Nepaisant to, prokuroras nusprendė, kad, atsižvelgiant į aplinkybes, nebuvo pagrindo psichologės išvadas vertinti kaip neginčijamas ar patvirtinančias pareiškėjo parodymus, juolab kad jos buvo tikimybinio pobūdžio ir suformuluotos kaip prielaidos (žr. šio sprendimo 16 punktą).

44. Vyriausybė norėjo pabrėžti, kad teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizės nėra tiesos tyrimai. Jų tikslas kitoks, t. y. nustatyti tiriamojo asmens psichikos būklę. Pareiškėjo atveju, nei psichologės išvadoje, nei kituose ikiteisminio tyrimo metu surinktuose duomenyse nebuvo informacijos, dėl kurios būtų galima suabejoti pareiškėjo psichikos būkle. Taip pat nebuvo jokių pagrindų abejonių dėl jo atitinkamų aplinkybių supratimo ar abejonių dėl jo parodymų pagrįstumo. Vertinimo metu, prokuroro nuomone, nepilnametis nebuvo akivaizdžios potrauminės būsenos. Taigi Vyriausybė laikėsi savo pozicijos, kad nebuvo galima nustatyti būtinybės pareiškėjui skirti teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizę, kad tyrimo institucijos galėtų priimti pagrįstą sprendimą dėl tolesnės tyrimo eigos.

45. Atsižvelgiant į tai, kad nuo galimai padarytos nusikalstamos veikos buvo praėję daug laiko, ikiteisminis tyrimas buvo atliktas išsamiai ir buvo surinkti visi reikalingi duomenys, tačiau, išskyrus paties pareiškėjo parodymus, nebuvo gauta jokių įrodymų, patvirtinančių, kad buvo įvykdyta seksualinė prievarta. Kiti pareiškėjo prašomi procesiniai veiksmai, t. y. teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizė, papildomos svarbios informacijos nebūtų suteikę ir ikiteisminio tyrimo rezultato nebūtų pakeitę. Todėl teisėsaugos institucijų pareiga reaguoti į gautą informaciją apie galimai mažamečio atžvilgiu įvykdytą seksualinę prievartą ir ją nuodugniai ištirti, siekiant nustatyti galimos nusikalstamos veikos aplinkybes ir galimai ją padariusius asmenis, buvo tinkamai įvykdyta.

2. Teismo vertinimas

(a) Bendrieji principai

46. Gavus argumentuotą skundą dėl netinkamo elgesio, valstybės turi tarpusavyje susijusias pozityvias pareigas, kurios apibendrintos sprendime *Munteanu prieš Moldovos Respubliką* (Nr. 34168/11, § 62, 2020 m. gegužės 26 d.). Tai:

a) pareiga įtvirtinti ir praktiškai taikyti tinkamą teisinę sistemą, užtikrinančią apsaugą nuo netinkamo privačių asmenų elgesio;

b) pareiga imtis tinkamų priemonių, kurių galima tikėtis siekiant išvengti realaus ir tiesioginio netinkamo elgesio pavojaus, apie kurį valdžios institucijos žinojo arba turėjo žinoti; ir

c) pareiga atlikti veiksmingą tyrimą, kai gaunamas argumentuotas skundas dėl netinkamo elgesio (žr. *Bevacqua ir S. prieš Bulgariją*, Nr. 71127/01, § 65, 2008 m. birželio 12 d.; *Opuz prieš Turkiją*, Nr. 33401/02, §§ 144–55 ir 162–65, EŽTT 2009; *Eremia prieš Moldovos Respubliką*, Nr. 3564/11, §§ 49–52 ir 56, 2013 m. gegužės 28 d.; *Talpis prieš Italiją*, Nr. 41237/14, §§ 100–106, 2017 m. kovo 2 d.; *Bălșan prieš Rumuniją*, Nr. 49645/09, § 57, 2017 m. gegužės 23 d.; ir *Volodina prieš Rusiją*, Nr. 41261/17, §§ 76 ir 77, 2019 m. liepos 9 d.). Apskritai pirmieji du šių pozityviųjų pareigų aspektai priskiriami „materialiesiems“, o trečiasis aspektas atitinka valstybės pozityviąją „procesinę“ pareigą (žr. *X ir kiti prieš Bulgariją* [DK], Nr. 22457/16, § 178, 2021 m. vasario 2 d.). Valstybių procesinės pareigos apibendrintos sprendimo *X ir kiti prieš Bulgariją* [DK] 184–190 punktuose.

(b) Bendrųjų principų taikymas šioje byloje

47. Teismas atkreipia dėmesį į tai, kad 2018 m. vaikų teisių apsaugos skyrius, remdamasis pareiškėjo globėjos V. T. pareiškimais, policijai pranešė apie sunkius seksualinės prievartos prieš pareiškėją veiksmus, kurie, kaip buvo teigiama, prieš daugelį metų buvo įvykdyti globos namuose, kuriuose jis tuo metu gyveno. Šis policijai pateiktas skundas prilygo argumentuotam skundui dėl netinkamo elgesio, dėl kurio atsirado pareiga atlikti tyrimą, atitinkantį 3 straipsnio reikalavimus (žr. *X ir kiti prieš Bulgariją* [DK], minėta pirmiau, §§ 200 ir 201).

48. Reaguodamas į vaikų teisių apsaugos skyriaus skundą, prokuroras nedelsdamas pradėjo ir atliko ikiteisminį tyrimą, kurio metu buvo siekiama nustatyti galimai įvykdytos nusikalstamos veikos aplinkybes: buvo nustatyti ir kaip specialieji liudytojai apklausti atitinkami asmenys, įskaitant galimus kaltininkus ir su tuo susijusius asmenis – A. K., K. S. ir A. D., taip pat globos namų direktorė E. (žr. šio sprendimo 7, 9 ir 10 punktus). Be to, prokuroro prašymu buvo vykdoma šių keturių asmenų telefonais perduodamos informacijos kontrolė, o prokurorui nustačius, kad šie keturi specialieji liudytojai ėmė dažniau bendrauti koduotomis žinutėmis, gautas leidimas

vykdyti jų telefonais perduodamos informacijos kontrolę buvo pratęstas (žr. šio sprendimo 8 punktą). Teismas taip pat pažymi, kad pareiškėjas buvo apklaustas (žr. šio sprendimo 10 ir 13 punktus) ir teisėsaugos institucijų iniciatyva buvo gautos dvi specialistų išvados: pirma, medicininė išvada, kurioje ant pareiškėjo kūno nenustatyta nepaaiškinamų sužalojimų, galinčių rodyti seksualinę prievartą (žr. šio sprendimo 12 ir 15 punktus), ir, antra, Pagalbos vaikams centro, kuriame valdžios institucijų nurodymu buvo atliktas pareiškėjo įvertinimas, psichologės išvada (žr. šio sprendimo 11 punktą). Atsižvelgdamas į tai, Teismas negali konstatuoti, kad iki to momento valdžios institucijos nedėjo realių pastangų atlikti veiksmingą tyrimą, kuris atitiktų Konvencijos 3 straipsnio procesinius reikalavimus.

49. Bet kuriuo atveju Teismas turi įvertinti kitus baudžiamojo proceso aspektus, kuriuos jis laiko turinčiais trūkumų.

50. Teismas atkreipia dėmesį į tai, kad kelis kartus prokurorų atliktose apklausose, atrodo, buvo apsiribota galimų kaltininkų įvykių versijos išklausa (žr. šio sprendimo 15 ir 20 punktus). Šį klausimą pareiškėjas kėlė baudžiamojo proceso metu (žr. šio sprendimo 18 punktą), taip pat argumentavo, kad jei tyrimai visais atvejais būtų nutraukiami įtariamajam neprisipažinus, visi baudžiamieji tyrimai neduotų jokių rezultatų (žr. šio sprendimo 21 punktą).

51. Kaip matyti, pagrindinis šalių ginčas, kuriuo grindžiama byla, kilo dėl to, kad prokuroras ir (arba) teismas pareiškėjui nepaskyrė teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizės.

52. Vyriausybė pareiškėją kaltino iniciatyvos stoka, nes ikiteisminio tyrimo metu jis tokios ekspertizės neprašė (žr. šio sprendimo 41 punktą *in fine*). Tai būtų galima suprasti kaip argumentą, kad, pareiškėjui nepateikus prašymo dėl tokios ekspertizės, ikiteisminio tyrimo institucijos negalėjo dėl jos skyrimo kreiptis į teismą. Teismas su tokiu požiūriu sutikti negali (žr. *mutatis mutandis*, *Volodina*, minėta pirmiau, § 99, dėl valdžios institucijų pareigos savo iniciatyva tirti smurto artimoje aplinkoje atvejus kaip viešojo intereso reikalą ir bausti už tokias veikas atsakingus asmenis). Šiuo atžvilgiu Teismas taip pat atkreipia dėmesį į pareiškėjo argumentą, jog apie tai, kad teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizė nebus atliekama, jis sužinojo tik nutraukus ikiteisminį tyrimą (žr. šio sprendimo 37 punktą).

53. Teismas taip pat atsižvelgia į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, kuria remiasi pareiškėjas, kad bylose dėl seksualinės prievartos prieš mažamečius liudytojų paprastai nebūna, todėl tokiose bylose teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizės išvados yra svarbus įrodymas (žr. šio sprendimo 21 punktą). Be to, Teismas pažymi, kad šioje byloje paties nukentėjusiojo parodymai (ir jo globėjos parodymai, pasakojant, ką jis buvo sakęs) nebuvo vieninteliai galimai įvykdyto seksualinio nusikaltimo įrodymai: tai, kad pareiškėjas galėjo patirti seksualinę prievartą, nurodė specializuoto Pagalbos vaikams centro psichologė (žr. šio sprendimo 11 punktą). Deja, prokuroras šios išvados nelaikė svarbia (žr. šio sprendimo

16 punktą); šią aplinkybę iš dalies pripažino Vyriausybė (žr. šio sprendimo 43 punktą) ir kritikavo pareiškėjas (žr. šio sprendimo 36 punktą).

54. Vyriausybė taip pat teigė, kad teismo ekspertų atliekamos teismo psichologijos arba psichiatrijos ekspertizės paprastai skiriamos kitomis aplinkybėmis, pavyzdžiui, kai reikia nustatyti mažamečio psichikos būklę (žr. šio sprendimo 44 punktą). Teismas nemano, kad šį argumentą būtina nagrinėti, tačiau atkreipia dėmesį į toliau išdėstytus dalykus. Pirma, anksčiau jam yra tekę spręsti bylas, kuriose teismo paskirtos teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizės išvados buvo pripažintos svarbiais įrodymais (žr. *T.K. prieš Lietuvą*, Nr. 14000/12, §§ 19 ir 99, 2018 m. birželio 12 d., ir *Stankūnaitė prieš Lietuvą*, Nr. 67068/11, §§ 21 ir 22, 2019 m. spalio 29 d.). Antra, kaip jau pastebėta, su seksualine prievarta susijusiose bylose Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pripažinęs tokių įrodymų įrodomąją vertę (žr. šio sprendimo 17 ir 35 punktus *in fine*). Trečia, kaip nurodė pareiškėjas, Vyriausybės nurodyta teismų praktika iš tiesų susijusi su kitokia situacija – su nuteistojo skundu dėl to, kad nukentėjusiosios teismo psichologijos ekspertizė nebuvo atlikta tuo atveju, kai jau buvo surinkta pakankamai kitų įrodymų apkaltinamajam nuosprendžiui priimti (žr. šio sprendimo 42 punktą). Šioje byloje būtent pareiškėjas, turėdamas nukentėjusiojo procesinį statusą, pageidavo teismo ekspertizės, kai, prokurorų nuomone, byloje trūko kitų įrodymų (žr. šio sprendimo 16, 17 ir 21 punktus). Ketvirta ir svarbiausia, kad teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizės būtinybės klausimo nenagrinėjo ir nesprendė nei aukštesnysis prokuroras ir dviejų instancijų teismai, kurie nuolat dangstėsi teisine nuostata, kad būtent prokuroras turėjo spręsti, kokių tyrimo priemonių imtis (žr. šio sprendimo 20 ir 23–26 punktus), užuot stengęsi paaiškinti pareiškėjui, kodėl teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizė buvo nereikalinga. Teismas pastebi, kad taip buvo elgiamasi nepaisant psichologės išvados, kad galėjo būti įvykdyta seksualinė prievarta, ir paties prokuroro pripažinimo, kad keturi specialiaisiais liudytojais laikomi asmenys pradėjo dažniau susitikinėti ir kad yra tikimybė, jog jie siekė suderinti savo įvykių versijas (žr. šio sprendimo 8 ir 11 punktus).

55. Remdamasis, be kita ko, Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos (Lansarotės konvencija, žr. šio sprendimo 30 punktą) 30 ir 35 straipsniais, Teismas atkreipia dėmesį į būtinybę apsaugoti nuo seksualinės prievartos galimai nukentėjusius nepilnamečius, ypač mažamečius, nuo pakartotinių apklausų, kurios gali sukelti antrinę viktimizaciją ir papildomai traumuoti, taip pat pabrėžia su tuo susijusią valdžios institucijų pareigą užtikrinti pusiausvyrą tarp būtinybės atlikti veiksmingą įtariamą prievartos tyrimą ir būtiną galimai nuo tokios prievartos nukentėjusių asmenų apsaugą. Be to, Teismas primena, kad nacionalinės tyrimo institucijos ir teismai turi kur kas geresnes nei Teismas galimybes šią pusiausvyrą užtikrinti ir išsamiau įvertinti papildomų

tyrimo veiksmų būtinybę taip pat atsižvelgiant į būtinybę apsaugoti pažeidžiamus nukentėjusiuosius.

56. Teismas vis dėlto turi įsitikinti, kad pareiškėjo byloje atlikti tyrimo veiksmai, vertinant juos kaip visumą, leidžia daryti išvadą, kad veiksmingas priemonės apimantis tyrimas buvo atliktas (žr. šio sprendimo 46 punktą). Šiuo atžvilgiu Teismas sutinka su Vyriausybe, kad buvo imtasi tinkamų ir savalaikių priemonių. Vis dėlto, atsižvelgdamas į pirmiau išdėstytas aplinkybes, ypač į valdžios institucijų nenorą dėl galimai prieš pareiškėją globos namuose vykdytos seksualinės prievartos skirti jam teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizę (plg., *B prieš Rusiją*, Nr. 36328/20, §§ 63–67, 2023 m. vasario 7 d.), taip pat į aukštesniojo prokuroro bei į dviejų instancijų teismų neveikimą, nenagrinėjant tokios ekspertizės būtinybės, nepaisant pareiškėjo argumentų šiuo klausimu, Teismas konstatuoja, kad konkrečiomis šios bylos aplinkybėmis valstybė neįvykdė savo pareigos veiksmingai ištirti pareiškėjo galimai patirtą netinkamą elgesį.

57. Dėl to buvo pažeistas Konvencijos 3 straipsnis.

II. KONVENCIJOS 41 STRAIPSNIO TAIKYMAS

58. Konvencijos 41 straipsnyje nustatyta:

„Jeigu Teismas nustato Konvencijos ar jos protokolų pažeidimą ir jeigu Aukštosios Susitariančiosios Šalies įstatymai leidžia tik iš dalies atlyginti pažeidimu padarytą žalą, tai prireikus Teismas gali priteisti nukentėjusiajai šaliai teisingą atlyginimą.“

A. Žala

59. Pareiškėjas reikalavo 10 000 eurų (EUR) neturtinei žalai, kurią jis patyrė valdžios institucijoms tinkamai neištyrus jo skundo dėl seksualinės prievartos, kurią jis patyrė būdamas mažametis, atlyginti.

60. Vyriausybė nenorėjo spėlioti, kokia teisingo atlyginimo suma galėtų būti tinkama pareiškėjo atveju.

61. Teismas dar kartą pakartoja konstatavęs Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą. Teismas laikosi nuomonės, kad pareiškėjas patyrė baimę ir nerimą, kurių vien Konvencijos pažeidimo pripažinimas šiuo sprendimu neatlygins. Vadovaudamasis teisingumo pagrindais, Teismas priteisia pareiškėjui 5 000 eurų neturtinei žalai atlyginti.

B. Bylinėjimosi ir kitos išlaidos

62. Pareiškėjas nereikalavo atlyginti nacionaliniuose teismuose ir Teisme patirtų bylinėjimosi ir kitų išlaidų.

63. Todėl teismas jų nepriteisia.

DĖL ŠIŲ PRIEŽASČIŲ TEISMAS VIENBALSIAI

1. *skelbia* peticiją priimtina;
2. *konstatuoja*, kad buvo pažeistas Konvencijos 3 straipsnis;
3. *nusprendžia*:
 - (a) kad valstybė atsakovė per tris mėnesius nuo sprendimo įsiteisėjimo pagal Konvencijos 44 straipsnio 2 dalį turi sumokėti pareiškėjui 5 000 EUR (penkis tūkstančius eurų) ir bet kokius taikytinus mokesčius neturtinei žalai atlyginti;
 - (b) nuo minėto trijų mėnesių termino pabaigos iki sprendimo įvykdymo dienos per įpareigojimų nevykdymo laiką nuo minėtos sumos turės būti mokamos paprastosios palūkanos pagal ribinę Europos Centrinio Banko skolinimo normą, pridedant tris procentinius punktus;
4. *atmeta* likusią pareiškėjo reikalavimų dėl teisingo atlyginimo dalį.

Surašyta anglų kalba ir paskelbta raštu 2024 m. balandžio 9 d., vadovaujantis Teismo reglamento 77 taisyklės 2 ir 3 dalimis.

Hasan Bakırcı
Kancleris

Arnfinn Bårdsen
Pirmininkas